

had zijn 'Indische buurt'. Tallozen hadden familieleden of vrienden in Indië. In kerkelijke kringen herinnerden de collectes er aan die voor zending en missie gehouden werden. Indië was een integraal deel van het historisch milieu waarin men opgroeide: een milieu dat in rustige tijden in de regel door de meeste mensen als een soort natuurverschijnsel aanvaard wordt zonder dat zij behoefte hebben, het ingrijpend te wijzigen. De Compagnie had Indië ontsloten, Jan Pieterszoon Coen ('op de puinhopen van Djakarta') Batavia gesticht, generaal van Heutsz Atjeh bedwongen; de mailschepen van de Rotterdamse Lloyd en de Maatschappij Nederland verbonden Rotterdam en Amsterdam met Tandjong Priok, de KLM vloog op Indië – deze en dergelijke noties en werkelijkheden vormden een complex dat het gevoel van nationale eigenwaarde streelde en in elk geval de doorsnee-Nederlander, toch al afkerig van radicaal ingrijpen, huiverig maakte van verbreking van de band tussen Nederland en Indië of van stappen die daartoe spoedig moesten of konden leiden.

Zelfs in voogdijschap, zelfs in opvoeding tot zelfstandigheid werd door velen niet recht geloofd en anderen die van zelfstandigheid spraken, wezen in elk geval de onafhankelijkheid af; ook het zelfstandig Nederlands-Indië zagen zij als deel van een Koninkrijk waarin Nederland zou prevaleren: het voogdijkind, op eigen benen staand, zou er verstandig aan doen, in het huis van de vroegere voogd te blijven wonen om des te meer te kunnen profiteren van diens wijze raad, redelijke adviezen – en onopvallende leiding.

Gaat men te ver wanneer men zo de gedachtengangen samenvat die in de kringen van de regeringspartijen, maar ook ver daarbuiten, leefden? Elke fractie had er, in Tweede en Eerste Kamer, haar 'Indische specialisten' – veelal figuren die in het Indische bedrijfsleven of overheidsapparaat carrière gemaakt hadden. Er waren van de zijde van de maatschappijen die in Indië grote belangen hadden, geen sinistere machinaties nodig om de wagen van het regeringsbeleid in het conservatieve spoor te houden: de koetsier deed in de regel al uit zichzelf zijn best.

Gelijk gezegd: alleen in de uitgesproken linkse kringen dacht men anders. Het viel de 'verworpenen der aarde' in Nederland gemakkelijk, zich te identificeren met de 'verworpenen der aarde' in Indië: 'Eén is 't juk dat w' allen dragen / Eén de strijd die heeft te wagen / 't Ganse proletariaat.' Alle 'uitbuiting' heette uit den boze, de koloniale *a fortiori* omdat zij met onderdrukking gepaard ging van een nationalistisch streven dat gerechtvaardigd geacht werd. Men mag erkennen dat de linkerszijde in die vooroorlogse periode Indië's vermogen, in een wereld vol politieke spanningen en economische conflicten op eigen benen te staan, overschatte – het nam niet